

Årsrapport 2020

Tillsynsavdelningen

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
2	Sammanfattning	3
3	Verksamheten under 2020	4
3.1	Särskilda tillsynsärenden.....	4
3.2	Förenklade tillsynsärenden.....	4
3.3	Remisser och beslut från JO, JK och SIN.....	4
3.4	Övriga ärenden	5
3.5	Projekt	6
3.6	Samverkan m.m.	6
4	Beslut av särskild betydelse	7
4.1	Särskilda tillsynsärenden.....	7
4.1.1	<i>Anhållande utan att den misstänkte delgetts misstanke om brott (sammanfattning 2020:1)</i>	7
4.1.2	<i>Hantering av villkor och redovisning av frihetsberövanden i samband med överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder (sammanfattning 2020:02)</i>	8
4.1.3	<i>Efter att tingsrätten häktat för stöld har åklagaren väckt åtal för häleri utan att uppmärksamma tingsrätten på den ändrade rubriceringen (sammanfattning 2020:03)</i> ..	10
4.1.4	<i>Vilken inverkan på tillståndsperioden har dagen för beslut om hemliga tvångsmedel? (sammanfattning 2020:4)</i>	11
4.1.5	<i>Beslut efter granskning av åklagares kontakter med massmedia (sammanfattning 2020:05)</i>	12
4.1.6	<i>Hantering av restriktionspost (sammanfattning 2020:06)</i>	13
4.1.7	<i>Efter att tingsrätten häktat på skälig misstanke trots att det saknats yrkande från åklagaren om häktning på den grunden, har åklagaren inte hävt den felaktiga häktningen. Åklagaren har överklagat till hovrätten med yrkande om häktning på sannolika skäl. (sammanfattning 2020:07)</i>	13
4.1.8	<i>Beslut efter granskning av åklagares hantering av delgivna brottsmisstankar och begäran om överprövning (sammanfattning 2020:08)</i>	15
4.1.9	<i>Hantering av restriktionspost (sammanfattning 2020:09)</i>	16
4.1.10	<i>Hantering av en häktningsframställan (tvåårsregeln) (sammanfattning 2020:10)</i>	17
4.1.11	<i>Beslut efter granskning av åklagares hantering av ett anhållande (sammanfattning 2020:11)</i>	19
4.2	Beslut från JO och JK.....	20

1 Inledning

Riksåklagaren har skyldighet att som högste åklagare under regeringen verka för lagenlighet, följdriktighet och enhetlighet i åklagarnas rättstillämpning (3 § förordningen [2015:743] med instruktion för Åklagarmyndigheten). Riksåklagaren har också ansvar för att Åklagarmyndigheten meddelar de föreskrifter, allmänna råd och övriga riktlinjer och anvisningar som behövs för att uppnå enhetlighet och följdriktighet vid åklagarnas rättstillämpning (2 § åklagarförordningen [2004:1265], se även prop. 2004/05:26 s. 13 ff.).

Av bestämmelserna i 7 kap. 5 § rättegångsbalken följer att högre åklagare kan överta åklagaruppgiften och ändra en lägre åklagares beslut. Dessa bestämmelser utgör grunden för högre åklagares rättsliga tillsyn. Den närmare regleringen av tillsynsverksamheten finns i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2012:2) om rättslig tillsyn.

En fristående tillsynsfunktion vid Åklagarmyndigheten, tillsynsavdelningen, biträder riksåklagaren i dennes tillsynsarbete. Varje år redovisar avdelningen en rapport som beskriver avdelningens verksamhet under föregående år.

Riksåklagarens tillsynsverksamhet var under 2017 föremål för en översyn. En rapport redovisades i november 2017. Dåvarande riksåklagaren och vice riksåklagaren ställde sig bakom förslagen i rapporten, som bland annat innebar en ökad framåtsyftande tillsyn. De ändringar i styrdokumentet som rapporten föranledde trädde i kraft den 1 januari 2018. Under hösten 2018 gav riksåklagaren tillsynsavdelningen i uppdrag att utveckla denna inriktning. Efter att det uppdraget redovisades gjordes vissa förändringar i tillsynsverksamheten under 2019, vilka inneburit att det framåtblickande syftet fått ytterligare genomslag. Under 2020 har arbetet med en framåtsyftande tillsyn fortsatt.

Utgångspunkten är att tillsynen i första hand ska vara framåtsyftande och lärande och genom vägledning bidra till en förbättrad verksamhet.

I denna rapport sammanställs tillsynsavdelningens verksamhet under 2020.

Stockholm den 4 februari 2021

Gunnar Merkel
Tillsynschef

2 Sammanfattning

I denna rapport sammanställs tillsynsavdelningens verksamhet under 2020.

En stor del av avdelningens verksamhet består i att handlägga särskilda och förenklade tillsynsärenden och att hantera remisser från de externa tillsynsorganen Riksdagens ombudsmän (JO), Justitiekanslern (JK) och Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN). Under 2020 har det vid avdelningen inletts sammanlagt 32 särskilda och förenklade tillsynsärenden (se avsnitt 3.1 och 3.2). Från de externa tillsynsorganen har det kommit in 29 remisser under året (se avsnitt 3.3).

Tillsynsavdelningen har vidare under året handlagt cirka 950 andra ärenden, däribland överprövningsärenden, ärenden om klagomål mot åklagare och anmälningar om brott i tjänsten av domare och andra särskilda befattningshavare (se avsnitt 3.4). Vissa av dessa ärenden var s.k. samlingsärenden eller annars ärenden där parten upprepade gånger under året inkommit med nya skrifter, vilka fortlöpande krävt nya beslut.

I årsrapporten sammanställs ett antal tillsynsbeslut från riksåklagaren som är av särskild betydelse och redogörs kortfattat för några beslut av JO och JK som bedöms vara av särskild betydelse för åklagare (se avsnitt 4).

3 Verksamheten under 2020

3.1 Särskilda tillsynsärenden

I ett särskilt tillsynsärende gör riksåklagaren en ingående granskning av åklagares handläggning av en viss fråga i ett enskilt ärende och fattar därefter ett beslut som ofta innehåller vägledande uttalanden.

Under 2020 har 28 särskilda tillsynsärenden inletts. Det är något fler än under 2019 men något färre än under 2018 (20 under 2019 och 44 under 2018). Riksåklagaren har under året fattat beslut i 24 ärenden (18 under 2019). Ärendena har bl.a. rört hantering av åtalsfrister, frihetsberövanden och hemliga tvångsmedel. I 4 ärenden har det fattats beslut om att avsluta ärendet utan vidare granskning (2 under 2019). Under 2020 har det även beslutats att särskilda tillsynsärenden inte ska inledas i 20 ärenden, vilket ligger på samma nivå som under 2018 och 2019 (22 under 2019 och 23 under 2018).

Majoriteten av ärendena har överlämnats till tillsynsavdelningen från Utvecklingscentrum eller från kammarchefer. Några ärenden har initierats av tillsynsavdelningen genom bevakning av media. Det har också förekommit att särskilda tillsynsärenden har inletts med anledning av uppgifter i klagomålsärenden eller efter att handlingar överlämnats från ett externt tillsynsorgan.

3.2 Förenklade tillsynsärenden

I ett förenklat tillsynsärende gör riksåklagaren en förenklad granskning av åklagares handläggning av en viss fråga i ett enskilt ärende. Som huvudregel används det förenklade förfarandet för handläggningsåtgärder avseende preskriberade brott, brister i handläggningen av beslag och brister i diarieföring. Granskningen avslutas med ett kort beslut av riksåklagaren där bristen i handläggningen noteras.

Antalet förenklade tillsynsärenden under 2020 ligger på samma nivå som under föregående år. Under 2020 har 4 ärenden om förenklad tillsyn inletts (5 stycken under 2019). Riksåklagaren har fattat beslut i 4 ärenden (4 under 2019). Ärendena har rört preskriberade brott och beslag.

Ärendena har överlämnats till tillsynsavdelningen från främst kammarchefer.

3.3 Remisser och beslut från JO, JK och SIN

Antalet remisser till Åklagarmyndigheten/riksåklagaren under 2020 ligger på ungefär samma nivå som föregående år (29 stycken 2020 jämfört med 30 under 2019).

Under 2020 har 11 remisser inkommit från JO (7 under 2019). Dessa har bl.a. avsett tillämpningen av 24 kap. 9 a § rättegångsbalken, försvararnärvaro vid förhör, presskonferensen avseende mordet på Olof Palme och långsam handläggning. JO har under året fattat beslut i 9 ärenden (4 under 2019).

Från JK har 18 remisser inkommit till Åklagarmyndigheten under 2020 (25 under 2019). Dessa har bl.a. avsett beslag, röjande av sekretesskyddade personuppgifter och långsam handläggning. JK har under 2020 fattat beslut i 18 ärenden (25 under 2019). I några av dessa tillerkändes sökanden skadestånd att betalas helt eller delvis av Åklagarmyndigheten (några även under 2019).

Det har inte kommit in några remisser från SIN under 2020 (1 remiss till Åklagarmyndigheten under 2019). Under 2020 har SIN i ett antal beslut gjort uttalanden efter granskningar av dels ärenden vid Åklagarmyndigheten under en viss tid, dels vissa ärenden vid enskilda åklagarkammare.

Därutöver har tillsynsavdelningen gjort ett antal uppföljningar av vilka åtgärder som vidtagits på kammare efter inspektion av ett externt tillsynsorgan.

3.4 Övriga ärenden

Utöver ovan angivna ärendetyper handlägger tillsynsavdelningen andra ärenden.

Totalt har omkring 950 sådana andra ärenden kommit in till avdelningen under 2020. Under 2019 var siffran 1 350. I flera av ärendena har det efter beslut i ärendet begärts omprövning av beslutet, en eller flera gånger.

Riksåklagaren, inte JK, handlägger skadeståndsanspråk när det är fråga om s.k. faktiska skador. Under 2020 har inga sådana ärenden handlagts vid tillsynsavdelningen (2 ärenden under 2019).

Verksamheten vad gäller överprövningar av åklagarbeslut sker huvudsakligen vid Utvecklingscentrum. Det finns en möjlighet till överprövning hos riksåklagaren. Som huvudregel tar riksåklagaren inte upp ärenden till prövning när ett beslut har prövats av en högre åklagare vid Utvecklingscentrum eller vid Ekobrottsmyndigheten. Under 2019 inkom närmare 500 ärenden till riksåklagaren med begäran om överprövning. Siffran är densamma som under 2019. Av dessa togs 1 ärende upp till prövning i sak (1 under 2019).

Avdelningen handlägger vidare anmälningar mot domare. Riksåklagaren är ensam allmän åklagare vad gäller brott som begåtts i utövningen av tjänsten eller uppdraget som domare vid tingsrätt eller i hovrätt. En anmälan innehåller inte sällan flera brottspåståenden eller riktar sig mot flera befattningshavare.

Ärenden om brott i tjänsten av åklagare eller annan anställd vid Utvecklingscentrum eller vid huvudkontoret vid Ekobrottsmyndigheten handläggs av riksåklagaren, om riksåklagaren inte bestämmer annat.

Vidare handlägger tillsynsavdelningen jävsärenden, ärenden om påskyndande av handläggningen och klagomålsärenden. Klagomålsärenden är ärenden där det görs gällande att åklagare har handlat felaktigt i samband med arbetet och som inte rör brott av åklagaren, överprövning, att ett pågående ärende ska påskyndas eller jäv.

Om någon gör ett stort antal anmälningar om brott eller i stor omfattning påkallar tillsyn rörande enskilda fall kan, om det är lämpligt, beslut fattas om handläggning i särskild ordning. Det innebär att samtliga skrifter från personen ska lämnas över till tillsynsavdelningen för ställningstagande till om ärendet ska handläggas av riksåklagaren eller av någon annan. Under 2020 har 19 personer varit föremål för handläggning i särskild ordning (24 personer under 2019).

Därutöver har ytterligare ett antal personer som löpande under året inkommit med ett stort antal skrifter, som fortlöpande krävt nya beslut, hanterats av avdelningen i s.k. samlingsärenden för 2020.

3.5 Projekt

Under 2020 har tillsynsavdelningen gjort en översyn av avdelningens verksamhetsrutiner och mallar.

3.6 Samverkan m.m.

Samverkan under 2020 har till stor del präglats av covid-19 och de restriktioner den fört med sig. Avdelningen har haft samverkansmöten med polisens tillsynsavdelning och företrädare för Särskilda åklagarkammaren.

4 Beslut av särskild betydelse

4.1 Särskilda tillsynsärenden

Riksåklagarens beslut i särskilda tillsynsärenden publiceras på Rånet i sammanfattning och med angivande av år och löpnummer, t.ex. 2020:1, inte med ärendenummer. Under 2020 har följande sammanfattningar publicerats.

4.1.1 Anhållande utan att den misstänkte delgetts misstanke om brott (sammanfattning 2020:1)

Bakgrunden var följande. Åklagaren hade jour den 24–25 november 2019. På morgonen den 25 november fick åklagaren ett telefonsamtal från polisen som anmälde att en person hade gripits för mord och att flera andra personer hade hämtats till förhör i ärendet. Åklagaren beordrade att ett förhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken (RB) skulle hållas med den gripna personen. Kl. 08.00 avslutade åklagaren sitt jourpass. Då ärendet var rörigt och polisen ville ha snabba beslut stannade åklagaren kvar på kammaren och fortsatte att handlägga ärendet i avvaktan på att en ordinarie åklagare skulle tilldelas ärendet. Strax efter kl. 08.00 kontaktade polisen på nytt åklagaren och ville då att tre av de personer som hade hämtats till förhör skulle anhållas. Åklagaren fick en muntlig redogörelse för vad de tre personerna hade uppgett i förhör. Därefter anhöll åklagaren de tre personerna på sannolika skäl misstänkta för mord. Åklagaren utgick från att personerna hade delgetts misstanke om brott och ställde inte några frågor om detta till polisen innan besluten om anhållande fattades. Anhållningsbesluten fattades kl. 08.15-08.22. Ärendet fördelades därefter på en ordinarie åklagare. Omkring kl. 09.00 kontaktade polisen den ordinarie åklagaren och upplyste att de tre personerna som hade hämtats till förhör och som efter förhören hade anhållits av jouråklagaren inte hade delgetts misstanke om brott i samband med förhören utan endast var hörda som vittnen. Kort därefter delgavs personerna misstanke om mord och den ordinarie åklagaren beslutade senare under dagen att anhållandet skulle kvarstå beträffande alla tre. På kvällen den 26 november hävde den ordinarie åklagaren anhållandet beträffande de tre personerna.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Enligt 24 kap. 8 § RB andra stycket ska den som gripits av polis så snart som möjligt förhöras (ett s.k. anhållningsförhör). De formella kraven på ett anhållningsförhör är små. Det är i princip tillräckligt att den misstänkte delges brottsmisstanken, som ska vara preciserad i fråga om brottsrubricering, tid, plats och andra nödvändiga detaljer, samt får lämna sin inställning till brottsmisstanken. Efter förhöret ska åklagaren omedelbart besluta om den misstänkte ska anhållas eller inte.

Även den som inte är gripen men som är närvarande kan anhållas av åklagare (ett s.k. direktanhållande). Det kan aktualiseras t.ex. när någon har hämtats till förhör och fråga om anhållande uppkommer efter förhöret. Ett direktanhållande skiljer sig inte från andra anhållningsbeslut i något annat avseende än att den misstänkte inte är gripen. Det krävs samma underlag för ett direktanhållande som för anhållande av någon som är gripen. Det innebär att anhållandet ska ha föregåtts av ett förhör som uppfyller kraven i 24 kap. 8 § RB. Den misstänkte ska alltså åtminstone ha delgetts brottsmisstanken och fått ange sin inställning till den. (Se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, fjärde upplagan, s. 255).

Jag vill i sammanhanget påtala vikten av noggrannhet vid all hantering av tvångsmedel. Det gäller särskilt när det är fråga om frihetsberövande. Innan ett beslut om anhållande fattas måste därför en åklagare, t.ex. genom att ställa kontrollfrågor till föredragande polis, förvissa sig om att såväl de formella som de materiella förutsättningarna för ett beslut om anhållande är uppfyllda. Det är av särskild betydelse att åklagaren innan ett beslut om anhållande tar reda på i vilken egenskap personen har hörts samt att personen har delgetts misstanke om brott. Detta gäller inte minst då ärendet är rörigt och flera personer är involverade.

4.1.2 Hantering av villkor och redovisning av frihetsberövanden i samband med överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder (sammanfattning 2020:02)

Bakgrunden var följande. En person (LH) häktades i sin frånvaro den 19 februari 2019 såsom på sannolika skäl misstänkt för fem fall av grov stöld. Åklagare A utfärdade den 21 februari en europeisk arresteringsorder och den 22 februari en internationell efterlysning avseende LH. LH greps den 14 mars i Rumänien. Samma dag utfärdade åklagare B en korrigerad europeisk arresteringsorder. LH försattes på fri fot den 15 mars men häktades den 25 mars av rumänsk domstol och överlämnades därefter till Sverige för lagföring den 3 april. I den rumänska domstolens beslut om att LH skulle överlämnas till Sverige för lagföring uppställdes ett villkor om att LH skulle återföras till Rumänien för att verkställa straffet. Sedan LH anlät till Sverige den 3 april anmälde åklagare C till tingsrätten att LH hade gripits och tingsrätten beslutade den 4 april att LH skulle vara fortsatt häktad. Åklagare D väckte den 18 april åtal mot LH för grov stöld vid fem tillfällen. I stämningsansökan angavs inte några tider för LH:s frihetsberövande. Vid huvudförhandling i tingsrätten den 29 april närvarade åklagare E. Någon uppgift om frihetsberövande i utlandet synes inte ha lämnats vid huvudförhandlingen. Tingsrätten meddelade deldom den 6 maj varvid LH dömdes för de åtalade gärningarna till fängelse i ett år och två månader samt utvisades ur riket. Tingsrätten beslutade även att LH skulle kvarbli i häkte till dess domen vann laga kraft mot henne i fråga om påföljd och utvisning. I avräkningsunderlaget angav tingsrätten att LH hade varit frihetsberövad sedan den 3 april. Tingsrättens dom vann laga kraft den 28 juni. Den 26 augusti inkom en förfrågan från Kriminalvården till åklagarkammaren om LH varit frihetsberövad i Rumänien. Kriminalvården skickade påminnelser till åklagarkammaren den 28 augusti samt den 4, 11 och 13 september. Den 16 september bekräftade åklagare F

till Kriminalvården att denne skulle undersöka frågan om frihetsberövande utomlands och återkomma. Samma dag uppmärksammade Kriminalvården åklagarkammaren på att den rumänska domstolen uppställt ett villkor om återförande i beslutet om överlämnade. Åklagare F underrättade den 18 september Kriminalvården om att LH varit frihetsberövad i Rumänien från den 14 mars. Den 19 september underrättade åklagare F Kriminalvården om att förutsättningarna för ett återförande var uppfyllda. Samma dag meddelade tingsrätten rättelse/komplettering av deldomen och förordnade att den utdömda påföljden med anledning av frihetsberövande som ägt rum utom riket den 14 mars 2019 t.o.m. den 3 april 2019 skulle anses verkställt till en tid av 17 dagar.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Enligt 2 kap. 8 § andra stycket brottsbalken (BrB) ska villkor som uppställts vid överlämnande eller utlämning från annan stat till Sverige gälla här. Om överlämnande till Sverige för lagföring har ägt rum enligt en europeisk arresteringsorder på villkor att den som överlämnas ska återföras till den andra medlemsstaten för att där verkställa en frihetsberövande påföljd som dömts ut med anledning av överlämnandet, ska åklagaren enligt 14 § första stycket förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder, så snart domen har vunnit laga kraft mot den dömda, pröva om förutsättningar för återförande är uppfyllda. Om den som har överlämnats ska återföras, ska åklagaren enligt andra stycket omedelbart underrätta Kriminalvården. Därefter ansvarar Kriminalvården för att verkställigheten av påföljden överförs till den andra staten, att personen förs över dit och att den andra staten underrättas.

Frihetsberövanden som har skett i utlandet i ett ärende om överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder ska avräknas. Avräkning av frihetsberövanden har tidigare reglerats i 33 kap. BrB som hänvisat till lagen (1974:202) om beräkning av strafftid m.m. En ny strafftidslag (2018:1251) har trätt i kraft den 1 april 2019. Samtidigt har 33 kap. BrB upphävts och bestämmelserna om avräkning av frihetsberövande har placerats i den nya lagen (2018:1250) om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande. Liksom tidigare ska frihetsberövanden i Sverige och utomlands om sammanlagt minst 24 timmar tillgodoräknas den dömda vid verkställighet av fängelse eller slutna ungdomsvård. Fr.om. den 1 april 2019 ska emellertid även tiden som gripen räknas in i frihetsberövandet. Enligt övergångsbestämmelserna till den nya lagen gäller äldre bestämmelser fortfarande för frihetsberövanden som ägt rum före ikraftträdandet.

Det är åklagarens skyldighet att redovisa vilka frihetsberövanden som har förevarit, såväl i Sverige som utomlands, till rätten. Detta bör ske i samband med att åtal väcks. (Se s. 44 i Åklagarmyndighetens handbok om överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder och riksåklagarens beslut den 5 december 2014 i tillsynsärendet ÅM 2014/8690).

Jag vill i sammanhanget påtala vikten av noggrannhet vid all hantering av tvångsmedel. Det gäller särskilt när det är fråga om frihetsberövande och om överlämnande av personer från andra länder. Det är i dessa ärenden särskilt viktigt att förvissa sig om ifall det överlämnande landet har uppställt några villkor för överlämnandet och att sådana villkor i så fall respekteras. Det är vidare naturligtvis alltid viktigt att korrekta och fullständiga upplysningar om frihetsberövanden, såväl inom som utom riket, lämnas till rätten.

Jag vill även uppmärksamma att ärenden med internationell koppling kan kräva särskild kompetens och erfarenhet. Dessutom måste det vara tydligt vem som ansvarar för ärendets handläggning efter avslutad huvudförhandling så att inte åtgärder som ska vidtas därefter faller mellan stolarna.

4.1.3 Efter att tingsrätten häktat för stöld har åklagaren väckt åtal för häleri utan att uppmärksamma tingsrätten på den ändrade rubriceringen (sammanfattning 2020:03)

Bakgrunden var följande. I ärendet häktades två personer, MJ och MA, den 29 september 2019 av jourdomstolen såsom på sannolika skäl misstänkta för stöld den 14 september 2019 och stöld den 15 september 2019, båda i samma elektronikaffär. Åtalstiden bestämdes till den 10 oktober kl. 11.00. Målet flyttades därefter över till en annan tingsrätt. Efter slutförd förundersökning väckte åklagaren åtal den 10 oktober mot bl.a. MJ och MA. Åtalet mot MJ avsåg stöld vid två tillfällen av ett flertal datorer, Ipads, hörlurar och mobiltelefoner i en elektronikaffärs lokaler, tillsammans och i samförstånd med andra, båda tillfällena den 14 september 2019. MA åtalades istället för häleri avseende samma gods som anges i åtalet för stölderna.

Vid åtals väckande informerade inte åklagaren tingsrätten om att brottsrubriceringen, i den åtalspunkt som avsåg MA, hade ändrats i förhållande till de brott som MA häktats för. Den 17 oktober, dvs. en vecka efter att åtal väckts, framförde MA:s försvarare till åklagaren att frihetsberövandet av MA var felaktigt eftersom MA åtalats för annat brott än denne häktats för. Av en tjänsteanteckning, upprättad av åklagaren i ärendet samma dag efter samtal med lagmannen vid den aktuella tingsrätten, informerades om att tingsrätten hade uppmärksammat den aktuella frågan när åtalet kom in men gjort bedömningen att åtalet avsåg samma händelse och därmed inte funnit anledning att vidta några åtgärder.

Sedan MA överklagat tingsrättens häktningsbeslut till hovrätten, beslutade hovrätten den 18 oktober att häva häktningsbeslutet avseende MA och försätta denne på fri fot. Som skäl för beslutet anförde hovrätten att det inte förelåg överensstämmelse mellan de gärningar som häktningsbeslutet avsåg och den eller de gärningar som åtalet avsåg. Tingsrätten dömde MA den 28 oktober 2019 till fängelse för häleri.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Av rättssäkerhetsskäl är det viktigt att regelverket tillämpas korrekt när det är fråga om frihetsberövade personer. Det krävs då särskild omsorg och noggrannhet vid handläggningen.

Av 24 kap. 20 § rättegångsbalken (RB) framgår att rätten omedelbart ska häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet. Innan åtal har väckts får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. I så fall ska rätten snarast underrättas om åtgärden. Åklagarens rätt att häva häktningsbeslutet innan åtal har väckts innebär ett självständigt ansvar för att ett frihetsberövande inte varar längre än vad lagstiftningen medger. Om åklagaren upptäcker att ett häktningsbeslut inte är lagligen grundat ska åklagaren antingen häva beslutet eller agera på annat sätt för att få häktningen hävd (se bl.a. NJA 2016 s. 453 och JO 1999/2000:32).

När åtal ska väckas i ett häktat mål ska åklagaren kontrollera att det råder överensstämmelse mellan den gärning som avses i häktningsbeslutet och den gärning som man avser att väcka åtal för. Om en åklagare har bedömt att det brott som den misstänkte är häktad för inte längre kan styrkas och istället väcker åtal för ett annat brott och det inte kan anses råda, eller är tveksamt om det råder, identitet mellan gärningarna ska åklagaren antingen häva häktningen själv eller, om häkning fortfarande påkallas, uppmärksamma rätten på frågan och begära ny prövning av häktningsfrågan.

4.1.4 Vilken inverkan på tillståndsperioden har dagen för beslut om hemliga tvångsmedel? (sammanfattning 2020:4)

Bakgrunden var följande. Under en förundersökning rörande grov brottslighet ansökte åklagaren om tillstånd till hemliga tvångsmedel vid ett par tillfällen. Den 19 december 2019 ansökte åklagaren om fortsatt tillstånd till HAK inklusive HÖK rörande två misstänkta i ärendet. Tillståndsperioden i båda ansökningarna angavs från den 20 december 2019 till den 20 januari 2020. En domare vid en tingsrätt beslutade den 19 december 2019 att bifalla ansökningarna. Den 20 januari 2020 uppmärksammades åklagaren på att tillstånden borde ha löpt ut den 19 januari 2020 eftersom tingsrätten beslutat den 19 december 2019. Åklagaren såg därför till att avlyssningarna kopplades ned och att innehållet i de samtal som avlyssnats från den 19 januari 2020 kl. 23:59 till och med nedkopplingarna raderades.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande till framtida vägledning.

Av 27 kap. 21 § första och andra styckena RB framgår att det är rätten som efter ansökan av åklagare beslutar i frågor om hemliga tvångsmedel. I ett beslut om att tillåta hemliga tvångsmedel ska det anges vilken tid tillståndet avser. Tiden får inte bestämmas längre än nödvändigt. När det gäller tid som infaller efter beslut om tillstånd till HAK, HÖK, HKÖ och HRA får tiden inte överstiga en månad från dagen för beslutet.

I lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid anges i 1 § att dagen för slutdag anses vara den dag som genom sitt tal i månaden motsvarar den dag från vilken tidsräkningen börjas. Om motsvarande dag inte finns i slutmånaden får man anse den månadens sista dag som slutdag. Månaden räknas alltså alltid från dagen för beslutet. Om man t.ex. begär tillstånd till HAK en månad vid sammanträde i domstol den 5 januari ska tillståndet alltså gälla till och med den 5 februari. Om ansökan i stället görs den 31 januari blir slutdagen den sista dagen i februari, dvs. 28 eller 29 vid skottår. Om gällande tillstånd går ut den 5 februari och man vill ansöka om förlängning av tillståndet med en månad redan den 3 februari får man ange slutdatumet till en månad efter beslutsdatumet, dvs. till och med den 3 mars (se RättsPM 2018:8, Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden, s. 7 f.).

4.1.5 Beslut efter granskning av åklagares kontakter med massmedia (sammanfattning 2020:05)

Bakgrunden var följande. En åklagare har – med anledning av att en tidning tidigare skrivit negativt om henne i olika sammanhang – valt att inte uttala sig till tidningen om utredningar där hon varit förundersökningsledare samtidigt som hon uttalat sig om samma utredningar till andra medier.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Allmänhetens intresse för brott och straff är stort. Det finns därför behov av att informera allmänheten om den verksamhet som bedrivs inom Åklagarmyndigheten. Eftersom åklagare dagligen fattar beslut som påverkar människors vardag, ingår det också i åklagarrollen att granskas och ibland kritiseras av medier.

Hur åklagare kommunicerar med omvärlden får stor betydelse för förtroendet för myndigheten, åklagaryrket och i förlängningen hela rättsväsendet. Av riktlinje 4 i de etiska riktlinjerna för åklagarväsendet (RåR 2014:1) och av Åklagarmyndighetens riktlinjer för intern och extern kommunikation (ÅMR 2014:3) framgår följande. Förhållningssättet till medier ska så långt som möjligt präglas av öppenhet och tillgänglighet med beaktande av de ramar som behovet av sekretess innebär och med beaktande av misstänkta, målsägandes och anhörigas intressen. Någon skyldighet för åklagaren att lämna uppgifter till media i större utsträckning än vad som följer av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) finns inte. Det är dock alltid viktigt att journalister får ett besked när de ställt frågor om en utredning och att eventuell informationen lämnas så snart som möjligt – även om beskedet är att ingen information för tillfället kan ges. Alla medier och journalister ska dessutom behandlas så rättvist och likvärdigt som möjligt. Av detta följer att om man uttalar sig om en förundersökning till viss media kan man inte välja att inte uttala sig om samma sak till annan media.

Jag vill i sammanhanget uppmärksamma det stöd som enskilda åklagare kan få från kommunikationsavdelningen vid kontakter med media i enskilda ärenden.

4.1.6 Hantering av restriktionspost (sammanfattning 2020:06)

Bakgrunden var följande. I två olika ärenden hade brevöversändelser som häktat skickat till en åklagarkammare för prövning inte prövats och/eller vidarebefordrats av ansvarig åklagare förrän efter närmare åtta respektive två månader.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Om det finns behov av restriktioner i ett häktat ärende innebär det i princip alltså att det finns ett behov av att inskränka den misstänktes rätt att fritt kommunicera och ha kontakt med omvärlden genom besök, elektronisk kommunikation och översändelser. För att restriktionerna inte ska bli oproportionerligt ingripande ska översändelser som skickats till åklagaren för granskning och förfrågningar om besök eller telefonsamtal hanteras skyndsamt. Som huvudregel ska översändelser och förfrågningar om besök eller telefonsamtal prövas samma dag som de kommer in till åklagarkammaren och annars påföljande vardag. Översändelser ska dessutom vidarebefordras inom samma tid. Det är bara om det finns tungt vägande skäl som prövningen och vidarebefordrandet får dröja. Sådana skäl kan vara att en översändelse måste översättas eller att det är fråga om en så komplicerad utredning att det inte går att överlåta granskningen till annan åklagare än den ordinarie, vid dennes tillfälliga förhinder. (Se avsnitt 5 i Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider [RÅR 2015:1]).

4.1.7 Efter att tingsrätten häktat på skälig misstanke trots att det saknats yrkande från åklagaren om häktning på den grunden, har åklagaren inte hävt den felaktiga häktningen. Åklagaren har överklagat till hovrätten med yrkande om häktning på sannolika skäl. (sammanfattning 2020:07)

Bakgrunden var följande. Vid häktningförhandlingar yrkade åklagaren att två personer skulle förklaras häktade som på sannolika skäl misstänkta för grov narkotikasmuggling och försök till grovt narkotikabrott den 27 september –1 oktober 2019. Som särskilda häktningsskäl angavs att det förelåg obligatorisk häktning samt recidiv- och kollusionsfara avseende den ena misstänkte och kollusionsfara avseende den andra. Åklagaren framställde inte något alternativt yrkande om att de misstänkta skulle häktas som skäligen misstänkta och gjorde inte heller gällande att det var av synnerlig vikt att personerna togs i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet. Frågan om s.k. utredningshäktning berördes inte under häktningförhandlingarna. Tingsrätten beslutade att häkta de misstänkta på misstankegraden skälig misstanke och angav att det, förutom att det förelåg recidiv- och/eller kollusionsfara, var av synnerlig vikt att personerna togs i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

Åklagaren förstod omgående att tingsrätten beslutat på ett felaktigt sätt och överklagade därför beslutet. Dagen efter att överklagandet skett beslutade hovrätten att ändra tingsrättens beslut genom att häkta de misstänkta som på sannolika skäl

misstänkta för grov narkotikasmuggling och försök till grovt narkotikabrott på de av åklagaren angivna särskilda häktningsskälerna. Hovrätten konstaterade även att tingsrätten hade begått grovt rättegångsfel genom sina beslut.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande till framtida vägledning.

I 24 kap rättegångsbalken (RB) finns det regler om häktning. Den som är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse i ett år eller mer, får häktas enligt de förutsättningar som anges i 1 §. Den som endast är skäligen misstänkt för ett brott får häktas enligt de förutsättningar som anges i 3 §, s.k. utredningshäktning. En av förutsättningarna för häktning på skäligen misstanke är att det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

I ärenden där åtal inte väckts ska domstolen, enligt grunderna för 30 kap. 3 § RB, endast pröva om de omständigheter som åklagaren har åberopat för häktning motiverar häktning. Det är även en viktig rättssäkerhetsgaranti att häktning inte äger rum utan att den misstänkte fått möjlighet att dessförinnan framföra sina synpunkter på vad åklagaren yrkat vid en häktningsförhandling. Domstolen får alltså inte besluta om häktning på en häktningsgrund som inte åberopats av åklagaren när åtal inte är väckt och som inte tagits upp vid en förhandling. Vid utredningshäktning enligt 24 kap. 3 § RB måste även åklagaren ha gjort gällande att ett förvarstagande är av synnerlig vikt för att ett sådant beslut ska kunna fattas av domstolen. (Se bl.a. NJA 2019 s. 741, RH 1995:76 och Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas, 4 uppl., s. 310 och 313.)

Av 24 kap. 20 § RB framgår att domstolen omedelbart ska häva ett häktningsbeslut, om det inte längre finns skäl för beslutet. Innan åtal har väckts får häktningsbeslutet hävas även av åklagaren. I sådant fall ska domstolen snarast underrättas om åtgärden. Åklagarens rätt att häva häktningsbeslut innan åtal har väckts innebär ett självständigt ansvar för att ett frihetsberövande inte varar längre än vad lagstiftningen medger. Om åklagaren har upptäckt att ett häktningsbeslut inte är lagligen grundat, ska åklagaren antingen häva beslutet eller agera på annat sätt för att få häktningen hävd. (Se bl.a. Gunnel Lindberg, a.a., s. 328, NJA 2016 s. 453 och JO 1999/2000:32.)

I en situation där domstolen beslutat om utredningshäktning trots att åklagaren endast yrkat häktning enligt huvudregeln om sannolika skäl och trots att åtal inte är väckt ska åklagaren alltid omedelbart häva häktningsbeslutet. Detta eftersom den misstänkte rätteligen skulle ha försatts på fri fot av tingsrätten, som ju ogillat yrkandet om häktning enligt huvudregeln. Om det finns skäl för det bör åklagaren även överklaga till hovrätten med den misstänkte på fri fot.

Vad gäller en åklagares agerande i andra situationer där det under handläggningen av ett frihetsberövande brustit i de formella kraven finns det vägledning i såväl

rättspraxis som Åklagarmyndighetens interna styrdokument och beslut. I ärenden där åklagare har överskridit fristen att inom tre dagar begära en misstänkt häktad och i ärenden med överskridna åtalsfrister, se bl.a. sammanfattningar av riksåklagarens tillsynsbeslut 2019:03 och 2019:08 respektive 2018:09 på Rånet. Se även RättsPM 2018:4 Gränsen för straffbart tjänstefel av åklagare eller domare – en analys av bl.a. NJA 2017 s. 842 för fall där åklagare uppmärksammar att domstolen inte hållit häktningsförhandling inom den s.k. 96-timmarsfristen.

4.1.8 Beslut efter granskning av åklagares hantering av delgivna brottsmisstankar och begäran om överprövning (sammanfattning 2020:08)

Bakgrunden var följande. En åklagare var under vintern och våren 2019 förundersökningsledare för en utredning om bl.a. grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning. Sedan målsägandena hörts gav åklagaren muntliga direktiv till polisen om att delge den misstänkte misstanke. Den misstänkte hördes av polis den 14 juni 2019 och delgavs misstanke om ”grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning mot flicka under 18 år samt grov fridskränkning mot pojke under 18 år, mellan perioden 2013-01-01---2019-02-21”. Under förhöret hördes den misstänkte om olika gärningstillfällen. Den misstänkte hördes bl.a. om gärningar som skulle bedömas som misshandel alternativt ofredande under åren 2012–2013, två fall av misshandel i december 2014 samt vållande till kroppsskada under februari 2017. Den 15 juli lade åklagaren ned samtliga brottsmisstankar. Den 8 augusti begärde målsäganden i den grova kvinnofridskränkningen, som också är vårdnadshavare för de andra målsägandena, omprövning och överprövning av åklagarens nedläggningsbeslut. Ett rättsligt ärende upprättades i Cåbra och olika handlingar från målsäganden lades in i ärendet. Målsägandens begäran om överprövning kom emellertid inte att läggas in i ärendet förrän den 28 november sedan åklagaren påmint kansliet om detta. Åklagarkammaren rekviderade den 9 augusti utredningshandlingar från polisen avseende tre olika K-nummer. Samma dag inkom utredningshandlingar från polisen i ett av ärendena. Under perioden 16 december 2019–27 januari 2020 var åklagaren föräldraledig men uppmärksammade inte innan ledigheten kammarledningen eller den som skulle bevaka hans tjänst på ärendet. Den 7 februari 2020 skickade åklagarkammaren på nytt en rekvisition till polisen och begärde in utredningshandlingar i de två resterande ärendena. Utredningshandlingar i dessa ärenden inkom till åklagarkammaren den 8 och 12 februari. Den 14 februari överlämnade åklagaren ärendet till Utvecklingscentrum. Den 12 mars återupptog överåklagare vid Utvecklingscentrum förundersökningen i vissa delar samt inledde förundersökning avseende två brott.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Av 1 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) framgår att förundersökningsledaren ansvarar för förundersökningsledningen i dess helhet. Förundersökningsledaren ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. De som biträder förundersökningsledaren ska få

behövliga direktiv för sitt arbete. Direktiven ska vara så tydliga om vilka åtgärder som ska vidtas i en viss situation – exempelvis om någon ska delges misstanke om brott – att inga missförstånd kan uppkomma (se JO 2000-08-23, dnr 4040-1999).

Delgivning av brottsmisstanke ska innehålla så konkreta uppgifter som möjligt om vad misstanken omfattar (jfr JO 1989/90 s. 60). Den misstänkte måste kunna förstå vad han eller hon ska försvara sig mot (Åklagarmyndighetens RättsPM 2012:5 Artikel 6 i Europakonventionen – Rätten till en rättvis rättegång ur ett praktiskt åklagarperspektiv, s. 15). I annat fall sätts den misstänktes rättigheter till ett effektivt försvar ur spel på ett sådant sätt att kravet på en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen inte kan anses uppfyllt. När misstanke ska delges kan – särskilt i ärenden om fridskränkingsbrott – en preliminär gärningsbeskrivning utgöra ett underlag för delgivning av misstanken (se s. 22 i Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av brott i nära relation, s. 44 i Åklagarmyndighetens handbok Brott mot barn – Åklagarens barnhandbok och s. 9 i Åklagarmyndighetens promemoria Utredning av brott mot barn, våld i nära relation och sexualbrott mot vuxna. Promemoria om ett utvecklat bästa arbetssätt). Det bör i direktivet också anges om preskription är nära förestående (se JO 2009-02-06 dnr 4857-2008). Om inte en preliminär gärningsbeskrivning har upprättats åligger det åklagaren att uppmärksamma polisen på om vissa gärningar i t.ex. en grov kvinnofridskränkning är preskriberade och därför inte ska delges.

Jag vill i sammanhanget även påtala vikten av att muntliga direktiv dokumenteras så att det i efterhand går att följa handläggningen av ärendet.

En begäran om överprövning som kommer in till en åklagarkammare ska behandlas skyndsamt. Ärendet bör lämnas över till Utvecklingscentrum inom två veckor från den dag då begäran inkom. Denna tidsfrist får överskridas endast om det krävs med hänsyn till ärendets omfattning och komplexitet eller andra särskilda omständigheter. Under denna tid ska det material som har betydelse för prövningen inhämtas från den utredande myndigheten och åklagaren ta ställning till om beslutet ska omprövas. Vid överlämnande till Utvecklingscentrum bör åklagaren tydligt uppmärksamma om ärendet bör hanteras skyndsamt vilket kan vara fallet om preskription är nära förestående. (Se RåR 2013:1 s. 13 och 14). Om åklagaren, av någon anledning, inte kan hantera ärendet skyndsamt har åklagaren ett ansvar för att kammarledningen uppmärksammas på det. Kammarledningen har å sin sida ett ansvar för att det finns rutiner för att uppmärksamma överprövningsärenden där kravet på skyndsamhet har åsidosatts och vidta åtgärder för att ärendena blir omhändertagna.

4.1.9 Hantering av restriktionspost (sammanfattning 2020:09)

Bakgrunden var följande. En person häktades av tingsrätten såsom på sannolika skäl misstänkt för bl.a. grovt narkotikabrott. Som särskilt häktningsskäl angav tingsrätten bl.a. kollusionsfara och åklagaren gavs tillstånd att meddela restriktioner. Den misstänkte ålades restriktioner bestående bl.a. i prövning av besök och telefonsamtal.

Några dagar efter tingsrättens häktningsbeslut inkom till åklagarkammaren en begäran från den misstänkte om undantag/lättnad i restriktioner för telefonsamtal med NN. Under "Relation" stod det antecknat "JO ombud" och det angavs ett telefonnummer till personen. Under "Kompletterande information" stod det antecknat "Juridiskt ombud i ärende 4018-2017". Åklagaren beslutade samma dag att inte medge telefonsamtalet.

Åklagaren har upplyst att denne inte kände till vem NN var och när han sökte på telefonnumret på "hitta.se" fick han inte någon vägledning.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Utgångspunkten är att restriktioner ska användas restriktivt. Om det finns behov av restriktioner innebär det i princip alltid att det finns ett behov av att inskränka den misstänktes rätt att fritt kommunicera och ha kontakt med omvärlden genom besök, elektronisk kommunikation och försändelser. Restriktionerna får inte vara mer inskränkande för den frihetsberövade än vad som är nödvändigt och ska stå i rimlig proportion till syftet med åtgärden. För att restriktionerna inte ska bli oproportionerligt ingripande ska möjligheten att tillåta vissa besök och samtal, eventuellt med bevakning, övervägas noga.

En riskbedömning måste alltid göras av hur exempelvis ett bevakat samtal eller besök skulle kunna tänkas försvåra utredningen. Mot den eventuella risken står den misstänktes mycket starka intresse och behov av att få ringa eller ta emot besök. Åklagaren bör alltid känna ansvar för att, inom ramen för vad hänsynen till utredningen kräver, underlätta så mycket som möjligt för den häktade att kunna ha kontakt med anhöriga och andra. Det bör endast vara i undantagsfall som besök och samtal överhuvudtaget inte tillåts. (Se avsnitt 4.2 och 5 i Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider [RåR 2015:1]). Av detta följer att om det finns oklarheter i en begäran om lättnader i restriktioner eller om det är osäkert vem personen är som den misstänkte vill ha kontakt med ska åklagaren försöka klargöra dessa frågor innan beslut fattas. Det gäller särskilt när det finns indikationer på att den misstänkte vill ha kontakt med en myndighetsperson. Ett sådant klargörande kan fås t.ex. genom olika sökningar eller genom en kontakt med den misstänkte eller dennes försvarare.

4.1.10 Hantering av en häktningsframställan (tvåårsregeln) (sammanfattning 2020:10)

Bakgrunden var följande. Jouråklagaren anhöll en person såsom på sannolika skäl misstänkt för mord. Som anhållningsskäl angavs kollusionsfara samt att det för brottet inte var föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och att det inte var uppenbart att skäl till häktning saknades (den s.k. tvåårsregeln). Senare samma dygn beslutade en annan åklagare (åklagare A) att låta anhållandet kvarstå, dock på den lägre misstankegraden skälig misstanke. Som anhållningsskäl angavs alltjämt kollusionsfara och tvåårsregeln, samt även att det var av synnerlig vikt att den

misstänkte togs i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. Dagen efter begärde åklagare B den misstänkte häktad i enlighet med det senaste anhållningsbeslutet. Vid häktningförhandlingen närvarade åklagare C. Åklagare C framställde häktningyrkandet i enlighet med häktningsframställan och tingsrätten häktade enligt yrkandet. Den misstänkte häktades således såsom skäligen misstänkt för mord och som häktningsskäl angavs kollusionsfara och tvåårsregeln.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

I 24 kap. rättegångsbalken (RB) finns regler om häktning och anhållande.

Den som är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller mer, får häktas enligt de förutsättningar som anges i 1 §. Av första stycket framgår att häktning får ske om det finns risk för att en person undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara), försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Av andra stycket följer att om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år ska häktning ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas (den s.k. tvåårsregeln).

Den som endast är skäligen misstänkt för ett brott får häktas enligt de förutsättningar som anges i 3 §. Häktning av en skäligen misstänkt person förutsätter att det för brottet är föreskrivet fängelse ett år eller mer, att något av de häktningsskäl som anges i 1 § första stycket (flykt, kollusion eller recidiv) föreligger samt att det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

Av 6 § första stycket följer att om det finns skäl att häkta någon får denne anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. I andra stycket föreskrivs att finns inte fulla skäl till häktning men är den misstänkte skäligen misstänkt för brottet, får han anhållas om det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning.

Häktning på skäligen misstanke får inte beslutas med stöd av tvåårsregeln, vilket följer av att det i 3 § inte hänvisas till 1 § 2 stycket. Regeln i 6 § andra stycket om anhållande vid skäligen misstanke är dock annorlunda utformad än regeln om häktning vid skäligen misstanke. Någon motsvarande begränsning som gäller vid häktning på skäligen misstanke, att sådan inte får äga rum med stöd av tvåårsregeln, har inte föreskrivits för anhållande på skäligen misstanke. (Se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas, fjärde upplagan, s. 250). Det är således möjligt att anhålla på skäligen misstanke med angivande av tvåårsregeln som grund.

4.1.11 Beslut efter granskning av åklagares hantering av ett anhållande (sammanfattning 2020:11)

Bakgrunden var i huvudsak följande. Två personer AE och EB – båda medborgare i Litauen – anhölls av jouråklagare på kvällen den 20 september 2020. AE anhölls för stöld och grovt rattfylleri och som skäl angavs flykt- och kollusionsfara. EB anhölls för stöld och som skäl angavs kollusionsfara. Det förelåg även en misstanke om medhjälp till grovt rattfylleri. Av Cåbra och utredningshandlingar som polisen överfört framgick att EB var folkbokförd och boende på en adress i Sverige sedan en längre tid. På morgonen den 21 september fördelades ärendet på åklagaren. Efter att ha tagit del av vissa utredningsåtgärder bedömde åklagaren att det saknades skäl för att ha de misstänkta frihetsberövade för stölden och omprövade därför anhållandebesluten kl. 10.48. Åklagaren beslutade då att anhållandet avseende AE skulle kvarstå men enbart p.g.a. misstanken om grovt rattfylleri och angav som skäl flyktfara. Beträffande EB beslutade åklagaren också att anhållandet skulle kvarstå men ändrade misstanken från stöld till medhjälp till grovt rattfylleri och angav som skäl flyktfara. Åklagaren gjorde inte någon notering om skälen för den nya brottsmisstanken eller vad flyktfaran bestod i. Kl. 14.04 begärde åklagaren EB häktad på samma grunder som denne beslutat att anhållandet skulle kvarstå. Efter att ha tagit del av ett nytt förhör med EB insåg åklagaren att denne hade hemvist i Sverige och bedömde då att det inte fanns skäl för fortsatt frihetsberövande. Åklagaren återkallade därför strax innan kl. 15 häktningsframställan och hävde samtidigt anhållandet.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning. Enligt 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken får den som är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Vanligtvis föreligger inte flyktfara för en person som har hemvist i Sverige om det inte finns konkreta omständigheter som talar för att personen ska avvika eller på annat sätt undandra sig lagföring eller straff.

Av rättssäkerhets- och rättstrygghetsskäl är det viktigt med särskild omsorg och noggrannhet vid hantering av alla typer av tvångsmedel. Det gäller särskilt vid handläggningen av frihetsberövade personer. Innan ett beslut om frihetsberövande tas måste åklagaren – genom t.ex. kontrollfrågor till polisen eller slagningar i register – förvissa sig om att det föreligger skäl för frihetsberövande. Samma gäller när ett beslut om anhållande omprövas och när skälen för ett frihetsberövande ändras.

Jag vill i sammanhanget påtala vikten av att de omständigheter som läggs till grund för ett beslut om anhållande eller ändring av ett sådant beslut antecknas i noteringsfältet i Cåbra. På det sättet blir det möjligt att i efterhand granska ärendets hantering. En bristfällig dokumentation försämrar även möjligheterna för den misstänkte att kunna ta del av de omständigheter som lagts till grund för beslutet.

(Se bl.a. JO:s beslut 2020-02-26 i ärende dnr 1656-2018 och Åklagarmyndighetens RättsPM 2014:1 Misstänkta rätt till insyn vid frihetsberövanden m.m. s. 9).

4.2 Beslut från JO och JK

Under 2020 har JO meddelat 6 beslut som tillsynsavdelningen bedömt vara av särskild betydelse för Åklagarmyndigheten. Besluten har publicerats på Rånet i sammanfattning. Vissa av sammanfattningarna innehåller uttalanden från riksåklagaren om hur myndigheten bör ta hand om de uttalanden som JO eller JK fört fram i besluten.

I det första beslutet har JO gjort uttalanden rörande att sms-meddelanden i en beslagtagna mobiltelefon har använts av polis och åklagare i en förundersökning och åberopats som bevis trots att de omfattades av förbud mot beslag. I det andra beslutet har JO uttalat sig om vilka överväganden som bör göras innan ett utpekande läggs till grund för ett beslut om tvångsmedel och om dokumentation av omständigheter som läggs till grund för ett beslut om att anhålla. I det tredje beslutet har JO gjort uttalanden om att bestämmelsen i 28 kap. 14 § rättegångsbalken om att ta fingeravtryck inte utgör lagstöd för ett beslut om att med tvång lägga en misstänkts finger på en mobiltelefon för att låsa upp telefonen eller en applikation i den. JO har i ett fjärde beslut gjort uttalanden om dokumentation av de omständigheter som ligger till grund för ett beslut om hämtning till förhör m.m. I det femte beslutet har JO kritiserat en åklagare för att denne inte underrättat den person från vilket ett penningbeslag skett om beslaget. Slutligen har JO i det sjätte beslutet kritiserat en åklagare för att inte ha handlagt en fråga om att väcka åtal med tillräcklig skyndsamhet. JO har i beslutet även kritiserat kammarledningen för att ha brustit i sitt ansvar att uppmärksamma ärendet och se till att det fattades beslut i åtalsfrågan.

Inget av de beslut som JK meddelat under 2020 har tillsynsavdelningen bedömt vara av särskild betydelse för Åklagarmyndigheten.